JAK pracovat s výsledky kariérních testů

Od percentilu přes hypotézu k dalšímu kroku

PAVEL VÍTEK

Hlavní princip
Výsledek je signál, ne diagnóza. Dobrá interpretace z něj vytvoří hypotézu, položí otázku, ověří ji v životě žáka a převede ji do konkrétního dalšího kroku.

Průvodce je určen kariérovým a výchovným poradcům, učitelům i rodičům. Navazuje na díl PROČ a předpokládá, že pracujeme s kvalitním, validovaným nástrojem.

1. Nečteme výsledky jako rozsudek. Tvoříme hypotézy.

Interpretace není překlad čísla do profese. Je to proces, ve kterém výsledek použijeme jako startovní bod a postupně zjišťujeme, zda odpovídá zkušenosti žáka a realitě oborů, které zvažuje. Hypotéza je pracovní vysvětlení výsledku, které teprve ověřujeme rozhovorem a zkušeností.

1. SIGNÁL	Co ve výsledku výrazně vystupuje?
2. HYPOTÉZA	Co by to mohlo znamenat?
3. OTÁZKA	Jak se to projevuje v životě žáka?
4. OVĚŘENÍ	Co o tom řekne zkušenost nebo realita oboru?
5. KROK	Co konkrétně zjistí nebo vyzkouší dál?

Zásadní pravidlo
Shoda více výsledků může hypotézu posílit. Rozpor mezi výsledky ji neruší - často naopak vytvoří nejlepší otázku pro rozhovor.

Krátký příklad

Výrazně vyšší podnikavý zájem (E) je signál. Hypotéza může znít: „Možná tě přitahuje možnost ovlivňovat výsledek, organizovat nebo vést.“ Teprve otázka rozliší, zda jde o vedení lidí, organizaci projektu, obchod, vlastní nápad nebo něco jiného. Ověření pak může proběhnout v konkrétní zkušenosti - třeba při vedení školního projektu nebo rozhovoru s člověkem z praxe.

2. Percentil: společný jazyk pro sílu signálu

Percentil neříká, kolik procent odpovědí je „správně“ ani zda je člověk lepší. Říká, kde se výsledek nachází ve srovnání s relevantní populací. 80. percentil znamená, že je daný zájem nebo rys výraznější než přibližně u 80 % srovnávané skupiny.

Síla výsledku	Jak s ní pracovat
Středové hodnoty	Samotná hodnota blízko středu obvykle není důvodem k jednoznačnému závěru. Například rozdíl 50. a 55. percentilu nečtěte automaticky jako zásadní rozdíl.
Výrazně vyšší hodnoty	Zkoumejte, kde se výsledek projevuje v životě žáka. U zájmů se ptejte, které činnosti ho přitahují, u osobnosti na obvyklý styl fungování a u houževnatosti na zkušenosti s dlouhodobým úsilím.
Výrazně nižší hodnoty	Zkoumejte také význam nižší hodnoty. U zájmů může otevřít otázku méně přitažlivých činností. U osobnosti popisuje druhou stranu škály, nikoli automaticky nezájem o profesi. U houževnatosti je podnětem k otázkám na překážky a podporu.

Nejprve signál, potom příběh

Číslo bez kontextu je málo. Výrazně vyšší či nižší výsledek otevírá téma, které teprve rozhovor propojí se zkušeností žáka. Například vysoký sociální zájem může znamenat péči, učení, podporu nebo spolupráci, nikoli automaticky oblibu velkých skupin.

3. RIASEC: nejdřív tvar profilu, teprve potom písmeno

RIASEC popisuje šest oblastí profesních zájmů. Nezačínejte otázkou „které písmeno vyšlo nejvýš?“. Nejprve se podívejte na celý tvar: co výrazně vystupuje, co je nízko a jak velké jsou mezi oblastmi rozdíly.

R	**realistické zájmy**	věci, nástroje, technika, pohyb, konkrétní výsledek
I	**zkoumavé zájmy**	otázky, analýza, příčiny, principy a řešení problémů
A	**umělecké zájmy**	tvorba, originalita, nápady, sebevyjádření
S	**sociální zájmy**	pomoc, učení, péče, podpora a práce s lidmi
E	**podnikavé zájmy**	vedení, přesvědčování, organizace, rozhodování a výsledky
C	**konvenční zájmy**	pořádek, data, systém, přesnost a práce podle pravidel

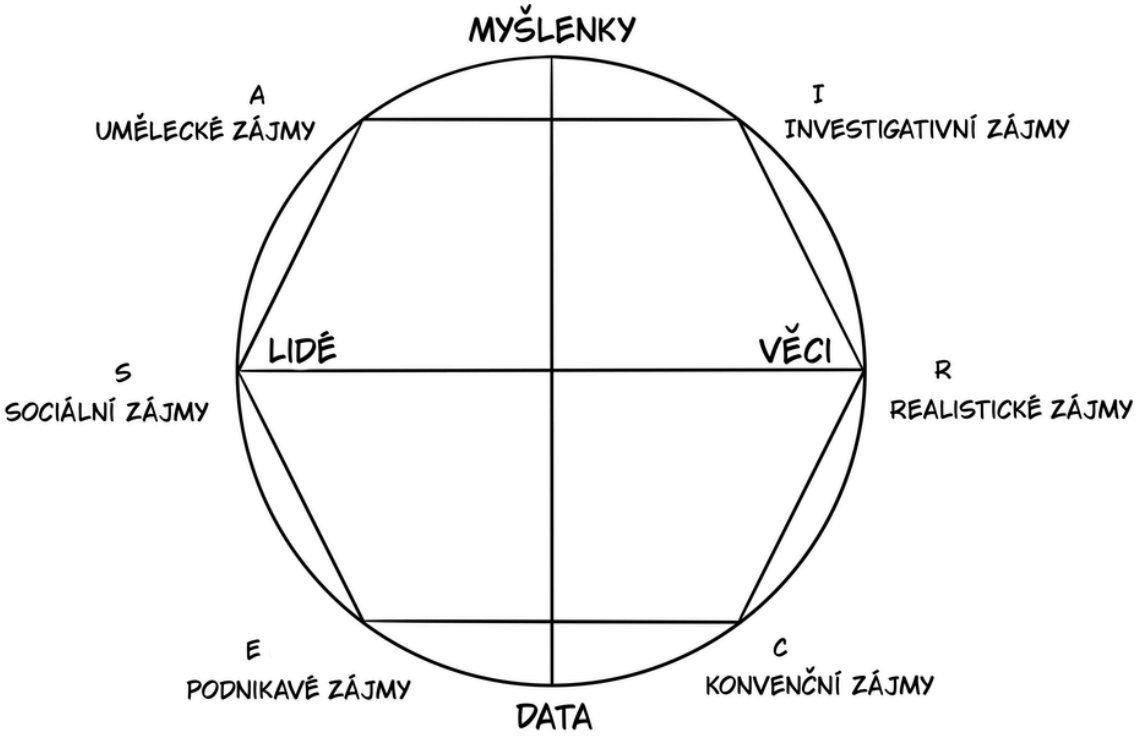

Čtyři situace při čtení profilu

- **Jasná dominance:** jedna nebo dvě oblasti výrazně vystupují. Hledejte, kde se projevují v reálném životě.
- **Smysluplná kombinace:** dvě či tři silné oblasti mohou vytvářet konkrétnější motiv - např. R + I: praktická práce spojená s hledáním příčin.
- **Široký profil:** vysoko je téměř vše. Nehledejte další možnosti; začněte třídit podle prostředí, hodnot a náročnějších stránek oboru.
- **Nevyhraněný / nízký profil:** nevynucujte rozhodnutí. Výsledkem poradenství může být plán zkušeností: co navštívit, koho se zeptat, co bezpečně vyzkoušet.

4. Big Five: styl fungování, ne známka kvality

RIASEC pomáhá pojmenovat, kam žáka táhnou zájmy. Big Five doplňuje otázku: jak bude v daném prostředí pravděpodobně fungovat? Každý rys je plynulá škála. Vyšší není automaticky lepší a nižší není automaticky problém.

Rys	Vyšší hodnota	Nižší hodnota
Otevřenost	Zájem o novost, zvídavost a experimentování.	Preference konkrétnosti, jasného zadání a ověřených postupů.
Svědomitost	Tendence plánovat, udržovat strukturu a dotahovat úkoly.	Spontánnější a méně strukturovaný styl, u dlouhých úkolů ověřujte potřebu vnější opory.
Extraverze	Větší vyhledávání sociálního kontaktu, aktivity a podnětů.	Menší potřeba sociální stimulace; ověřujte, jaká intenzita kontaktu žákovi vyhovuje.
Přívětivost	Větší důraz na spolupráci, ohled a vstřícnost.	Přímočařejší a kritičtější přístup; větší ochota hájit vlastní stanovisko.
Neuroticismus	Vyšší citlivost na stres a nejistotu.	Větší emoční stabilita a nižší citlivost na stres.

Jde o orientační popisy pólů škál. Konkrétní projev vždy ověřujte rozhovorem; výsledek neuroticismu není diagnóza.

Častý omyl
Sociální zájem (RIASEC S) není totéž co extraverze. Člověka může hluboce přitahovat pomoc lidem a přitom mu nemusí vyhovovat velké skupiny nebo nepřetržitý sociální kontakt.

5. Houževnatost: jakou podporu může cesta vyžadovat

Houževnatost nepřidává další profesní směr. Pomáhá přemýšlet o tom, co bude žák potřebovat, když se postup k cíli zpomalí nebo přijde neúspěch. Nižší výsledek neznamená „na náročný obor nemáš“ a vyšší výsledek není zárukou správné volby.

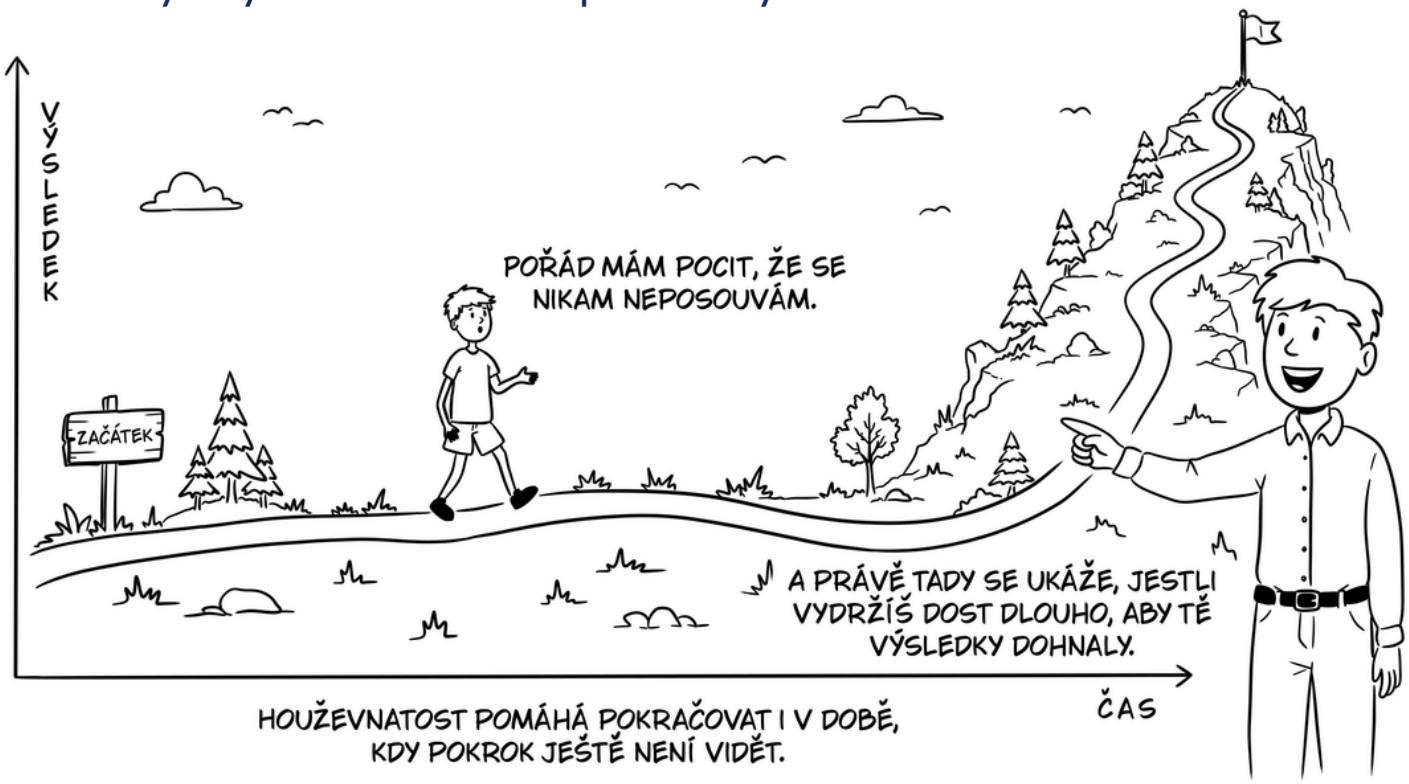

Kombinace	Možný další postup
Jasnější směr + vyšší houževnatost	Naplánujte konkrétní ověření školy či oboru a přípravu na delší cíl.
Jasnější směr + nižší houževnatost	Rozdělte cestu na menší kroky. Ptejte se na očekávané překážky, první úkol a člověka, který pomůže při záseku.
Nevyhraněné zájmy + vyšší houževnatost	Využijte kapacitu aktivně zkoušet: rozhovor z praxe, krátký projekt, porovnání škol, brigáda.
Nevyhraněné zájmy + nižší houževnatost	Velká otázka může zahltit. Začněte jedním malým, splnitelným krokem a domluvte konkrétní podporu.

Houževnatost ≠ svědomitost
Svědomitost se týká zejména plánování, pečlivosti a dokončování úkolů. Houževnatost se více vztahuje k vytrvalosti u dlouhodobého cíle. U jednoho žáka mohou být tyto výsledky různě silné.

6. Propojujte výsledky: potvrzení i napětí jsou užitečné

Největší hodnotu často nemá jednotlivý percentil, ale vztah mezi výsledky. Hledejte, kde se výsledky podporují - a kde mezi nimi vzniká napětí, které stojí za vysvětlení.

Příklad kombinace	Hypotéza k ověření
E ↑ + extraverze ↑ + svědomitost ↑	Hypotéza: žáka může přitahovat vedení lidí, komunikace i organizace. Ověřte, zda ho baví skutečně vést, nebo spíše „být vidět“.
E ↑ + extraverze ↓	Hypotéza: podnikavost se může projevovat skrze projekt, systém, odborné vedení či vlastní nápad - ne nutně skrze stálý kontakt s mnoha lidmi.
S ↑ + přívětivost ↑ + extraverze ↓	Hypotéza: pomoc lidem může být silná, ale vhodnější mohou být menší skupiny, individuální práce nebo hlubší vztahy.
C ↑ + svědomitost ↓	Hypotéza: přitažlivá může být jistota a přehlednost prostředí, ale ne samotné plánování a pečlivé dotahování. Doptávejte se.
A ↑ + otevřenost ↓	Hypotéza: žáka může bavit konkrétní tvořivá činnost nebo tvorba podle zadání více než volné experimentování.

↑ vyšší hodnota příslušné škály; ↓ nižší hodnota. Kombinace slouží k formulování hypotéz, které ověřujeme rozhovorem, nikoli k přímému přiřazení profese.

Pravidlo pro poradce

Výsledek, který „nesedí“, nemažte. Ptejte se, zda je za ním jiný význam škály, málo zkušeností, aktuální kontext, rozdíl mezi zájmem a stylem fungování - nebo skutečně důležitý rozpor.

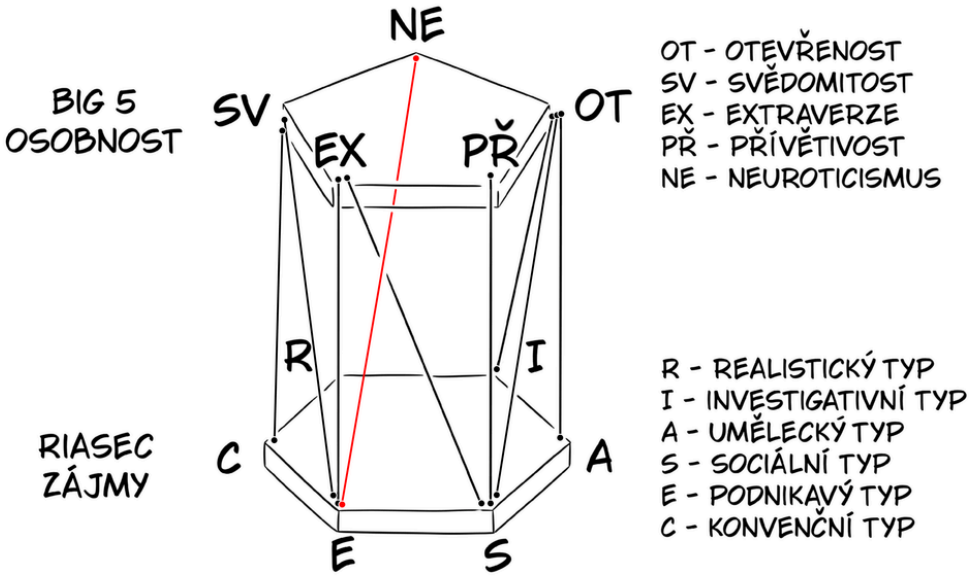

RIASEC a Big Five čteme společně: zájmy ukazují, co žáka přitahuje, osobnost doplňuje jeho obvyklý styl fungování. Schéma připomíná propojování výsledků, není návodem k převodu jedné škály na druhou.

7. Pět kroků interpretace

1. Najděte tvar a nejsilnější signály
U RIASEC celý profil; u Big Five a houževnatost (Grit) především výraznější hodnoty. Neřešte mechanicky pořadí o pár percentilů.

2. Vytvořte 2–3 hypotézy
Popište, co by kombinace mohla znamenat. Formulujte „možná stojí za ověření“, nikoli „jsi / musíš“.

3. Hledejte potvrzení a rozpory
Porovnejte RIASEC, Big Five, houževnatost a zkušenost žáka. Shoda posiluje hypotézu; rozpor otevírá otázku.

4. Doplňte hodnoty a realitu oboru
Co je pro žáka důležité? Jaké jsou skutečné podmínky studia a práce? Co si potřebuje ověřit?

5. Domluvte první konkrétní krok
Návštěva školy, rozhovor s člověkem z praxe, porovnání předmětů, krátký projekt, brigáda. Určete co, kdo a kdy.

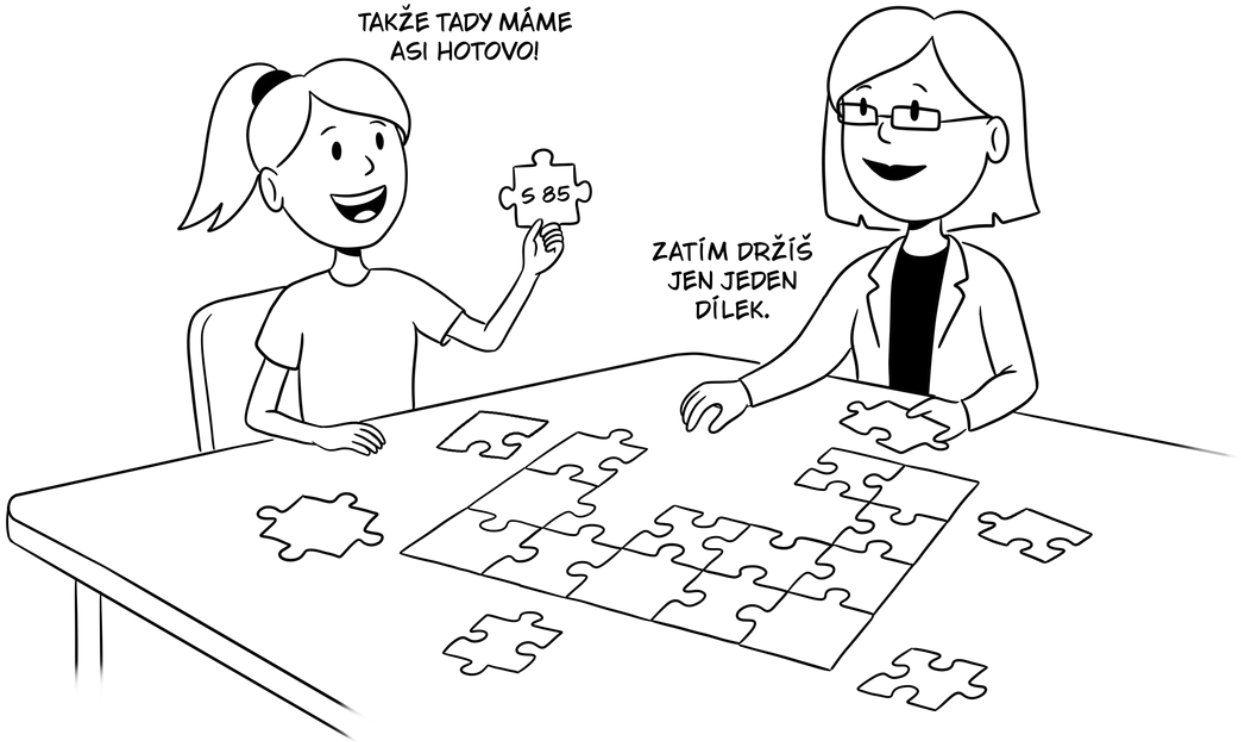

Dobré závěrečné shrnutí

„Nejsilnější signály vidíme v těchto oblastech. Tady máme hypotézu, která odpovídá tvé zkušenosti. Tady zůstává otázka. Jako první uděláš tento krok a potom se k výsledkům vrátíme.“

8. Modelový příklad: když výsledky překvapí

Modelový profil – ilustrace, nikoli skutečný žák

RIASEC: sociální zájmy (S) 85, zkoumavé zájmy (I) 65.
Big Five: přívětivost 85, extraverze 25, neuroticismus 65.
Houževnatost (Grit): 45.
Všechny uvedené hodnoty jsou percentilech.

Co z výsledků neplyne

Nelze říci, že se žák „nehodí pro práci s lidmi“, ani že se má stát psychologem, učitelem či zdravotníkem. Test nezná jeho schopnosti, hodnoty, zkušenosti ani konkrétní pracovní prostředí.

Kde se střípky podporují a kde vzniká otázka

Sociální zájem a přívětivost mohou podpořit hypotézu o motivaci pomáhat druhým. Nižší extraverze ale vybízí zkoumat formu a intenzitu kontaktu, nikoli vyloučit práci s lidmi. U neuroticismu 65 zjišťujeme zkušenosti se stresem, bez pravidel konkrétního nástroje z této hodnoty neděláme silný rizikový signál ani diagnózu. Také hodnota houževnatosti 45 vyžaduje kontext a sama nerozhoduje o vhodnosti oboru.

Otázky do rozhovoru

Kdy tě práce s lidmi opravdu baví: jeden na jednoho, v malé skupině, nebo před třídou?

Co tě při kontaktu s lidmi vyčerpává a co ti naopak dává smysl?

Jak reaguješ na náročné situace a kdo ti při překážkách pomáhá?

Ověření a další krok

Příklad dohody se žákem: „Do dvou týdnů porovnáš individuální doučování a vedení skupinového kroužku. U každé možnosti zjistíš, jak vypadá běžná činnost, kolik kontaktu s lidmi vyžaduje a co bývá náročné. U jedné možnosti domluvíme rozhovor s člověkem z praxe. Potom společně porovnáme, co tě přitahovalo, co tě zatěžovalo a co chceš ověřit dál.“

Pointa

Shoda posiluje hypotézu. Zdánlivý rozpor otevírá otázku. Výsledek je signál, ne verdikt.

9. Dobrá praxe v čase: test ›› zkušenost ›› retest

První výsledek je fotografie v čase. Retest má největší smysl tehdy, když mezi měřeními proběhlo něco, co mohlo přinést nové informace - návštěva školy, exkurze, projekt, brigáda, rozhovor s člověkem z praxe nebo cílený poradenský program.

1. **PRVNÍ MĚŘENÍ**
   Zachyťte výchozí profil a nejsilnější otázky.
2. **INTERPRETACE**
   Převádějte výsledky do hypotéz a ověřovacích úkolů.
3. **NOVÁ ZKUŠENOST**
   Žák poznává reálné školy, profese a sám sebe v konkrétních situacích.
4. **RETEST**
   Doporučujeme nejdříve přibližně po půl roce, ideálně po smysluplné zkušenosti.
5. **POROVNÁNÍ**
   Nejprve co zůstalo podobné, potom co se změnilo - a teprve pak otázka proč.

Retest nehledá „lepší“ výsledek

U RIASEC sledujeme, zda se zájmy zpřesnily, zesílily nebo po kontaktu s realitou ustoupily. U houževnatosti se ptáme na nové zkušenosti s úsilím, překážkami a podporou. Změnu vždy porovnáváme s tím, co žák mezitím zažil; samotný rozdíl v čísle její příčinu nevysvětluje.

Proč stabilita nemusí znamenat neúspěch

Cílem poradenství není zvyšovat všechny škály. U Big Five očekáváme v kratším období spíše stabilitu. Podobný výsledek proto sám neznamená, že poradenství nic nepřineslo: žák může lépe rozumět svému fungování a vhodným podmínkám studia či práce.

Metodická opatrnost
Stabilita Big Five sama o sobě nedokládá reliabilitu testu; tu musí podpořit odpovídající validační podklady. Bez kontrolní skupiny nelze pozorované změny automaticky připsat poradenskému programu. Při hodnocení individuální změny zohledněte přesnost a srovnatelnost měření v čase.

10. Co při interpretaci nedělat

Zkratka, která láká	Lepší praxe
„Vyšlo ti E, takže obchod.“	Jedno písmeno nepředepisuje profesi. Rozlišujte konkrétní činnost za výsledkem.
„Máš nízkou extraverzi, práce s lidmi není pro tebe.“	Extraverze popisuje sociální stimulaci, ne samotný zájem o pomoc, učení nebo péči.
„Nízký Grit znamená, že na náročnou školu nemáš.“	Houževnatost není schopnost ani zákaz. Ptejte se na podporu, překážky a plán.
„V retestu se číslo změnilo, takže program fungoval.“	Změna může mít více příčin. Samotný rozdíl mezi prvním a opakovaným výsledkem nedokazuje, že jej způsobil poradenský program.
„Test se trefil, protože popis sedí.“	Pocit přesnosti může vytvářet Forerův efekt. Opírejte se o validitu, normy, percentily a ověření v realitě.

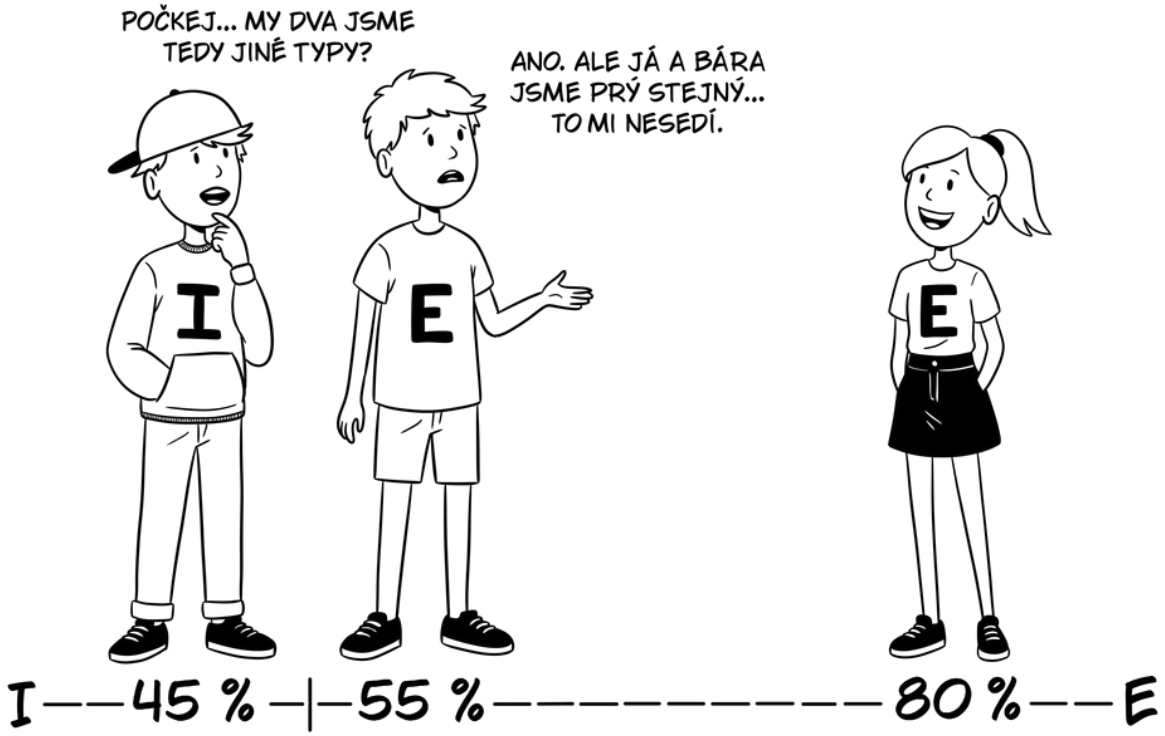

Když si nejste jistí, vraťte se k pěti otázkám

1) Co je nejsilnější signál?
2) Jaká hypotéza z něj vzniká?
3) Co ji podporuje nebo zpochybňuje?
4) Jak ji lze ověřit mimo test?
5) Jaký je nejbližší konkrétní krok?

RYCHLÁ KARTA | Od výsledku k otázce

Pět kroků poradce

1. Signál: co je ve výsledcích skutečně výrazné?
2. Hypotéza: co by tato kombinace mohla znamenat?
3. Otázka: co hypotézu potvrdí nebo zpochybní?
4. Ověření: jakou zkušeností lze hypotézu otestovat mimo dotazník?
5. Krok: co žák udělá a kdy se k výsledkům vrátíme?

Tři pohledy na žáka

RIASEC: co ho přitahuje. Big Five: jak obvykle funguje. Houževnatost: jaké má zkušenosti s vytrvalostí a podporou. Vždy doplňujeme hodnoty, schopnosti a zkušenosti.

Před rozhovorem

- Prohlédněte celý RIASEC profil, nejen nejvyšší písmeno. Označte výraznější zájmy, osobnostní rysy a výsledky houževnatosti.
- Připravte jednu až dvě pracovní hypotézy. Všimněte si také výsledků, které se zdají být v rozporu.
- Připomeňte si: hypotéza je otázka k ověření, ne soud o žákovi.

Během rozhovoru

- Ptejte se na konkrétní zkušenosti žáka. Co ho přitahuje, jak obvykle funguje a co je pro něj důležité?
- Hledejte, co hypotézu podporuje a co ji zpochybňuje. Když výsledek nesedí, zjišťujte proč; nepřesvědčujte žáka testem.
- U škol a profesí zkoumejte skutečné činnosti a podmínky, nejen názvy.

Na konci

- Shrňte nejsilnější signály a to, co zatím nevíte.
- Domluvte jeden konkrétní krok: co žák zjistí nebo vyzkouší, do kdy a kdo mu případně pomůže.
- Určete, kdy se ke zkušenosti vrátíte. Retest plánujte podle nástroje, časového odstupu a nových zkušeností.

Na co nezapomenout

Zájem není schopnost. Osobnostní rys není diagnóza. Vyšší číslo není automaticky lepší výsledek. Změna mezi testem a retestem sama nedokazuje účinek programu.

Pro další šíření

Autor: Pavel Vítek, certifikovaný kariérový poradce, spoluautor Kariérního kompasu.
Dokument lze sdílet v nezměněné podobě.